Élisée Reclus

ANARCHIE

EENE VOORDRACHT

in eene Vrijmetselaarslogie.

Uitgave van de « VRIJE GROEP » Mechelen

1895.

ELISÉE RECLUS

ANARCHIE (*)

De anarchie is geene nieuwe theorie. 't Woord zelf, in de beteekenis genomen van « afwezigheid van alle regeering, » of van « maatschappij zonder hoofden, zonder bevelvoerders, » is van ouden oorsprong en werd gebruikt zeer lang vóór Proudhon.

Ten andere, de woorden zijn van weinig belang. Er bestonden « akraten, » ontkenners der oppermacht, voor de anarchisten, en de akraten hadden hunnen naam aan geleerde samenstelling nog niet uitgedacht, toen reeds tallooze geslachten elkander hadden opgevolgd. Ten allen tijde bestonden er vrije mannen, versmaders van alle wetten, lieden zonder meesters levend, en zij putteden 't oorspronkelijk recht daartoe in hun bestaan, in hunne gedachte zelf. Zelfs in de vroegste tijden vinden wij overal volksstammen, samengesteld uit menschen, die zich naar eigen goeddunken regelden en leefden zonder opgedrongen wetten, zonder andere gedragslijn dan hun eigen wil en vrije keuze, » « *leur vouloir et franc arbitre,* » gelijk Rabelais zegt.

Maar is de anarchie zoo oud als de menschheid zelf, toch brengen zij, die haar vertegenwoordigen en voorstaan, iets nieuws in de wereld. Zij zijn duidelijk bewust van het nagestreefde doel en zijn het ééns in hun ideaal' van 't eene eind der aarde tot het andere om allen regeeringsvorm te verwerpen. De droom van wereldvrijheid is geen eenvoudige wijsgeerige of letterkundige utopie meer, gelijk hij 't voor de oude stichters was van « Zonneste-

(*) De hier in 't licht gegeven arbeid moest het onderwerp uitmaken eener voordracht, die verleden jaar moest gegeven worden in eene vrij-metselaarslogie.

Dit artikel verscheen in *Les Temps Nouveaux*, van 18 en 25 Mei en 1 Juni 1895. (Administratie : rue Mauffetard, 140, Paris. — 10 centiemen per nummer, 8 fr. per jaar.

den » en « Nieuwe Jerusalems;» *) hij is het ieverig zoeken geworden naar levende werkelijkheid voor een groot aantal vereenigde menschen, die beslist medewerken aan het in 't leven-roepen eener maatschappij, waarin geen meesters, geene officieel aangestelde bewaarders der openbare zedelijkheid, geen gevangenbewaarders een beulen, geen rijken en geen armen zullen wezen, maar menschen met gelijke rechten, broeders die hun dagelijksch aandeel brood zullen hebben, en die in vrede, in hartelijke eendracht leven zullen, niet door de zoo geroemde gehoorzaamheid aan wetten, van schrikkelijke straffen vergezeld, maar door wederkeerigen eerbied der belangen en door wetenschappelijke inachtneming der *natuurlijke* wetten.

Dat ideaal schijnt ongetwijfeld aan velen uwer droombeeldig maar ik ben toch zeker dat het aan de meesten wenschelijk voorkomt, en dat gij in de verte reeds het reine beeld ziet eener vreedzame maatschappij, waarin de voortaan met elkander verzoende menschen hunne zwaarden zullen laten roesten, hunne kanonnen hersmelten en hunne vestingen ontwapenen. Ten andere, gij behoort immers tot diegenen, welke sinds lang, sinds duizende jaren zegt gij, werken aan het oprichten van den tempel der gelijkheid. Ge zijt « metselaars, » en hebt voor éénig doel een gebouw van volmaakte verhoudingen te « metselen, » waarin slechts vrye en gelijke menschen zullen wonen, broeders, die onophoudend arbeiden aan hunne eigene volmaking, en die, door de kracht hunner liefde, herboren zullen worden tot een nieuw leven van rechtvaardigheid en goedheid, Zoo is het, niet waar, en gij zijt de eenige niet. Gij beweert niet, alléén den geest van vooruitgang en hernieuwing te bezitten. Gij begaat zelfs de onbillijkheid niet, uwe bijzondere tegenstanders te vergeten, hen die u vervloeken en in den ban slaan, de vurige katholieken, die de vijanden der Heilige Kerk ten prooi voor de hel werpen, maar die nogthans de komst voorspellen, van een tijdperk van bestendige vrede. Franciscus van Assisen, Catharina van Sienna, Theresa van Avila en nog zooveel anderen tusschen de getrouwen aan een geloof dat het onze niet is, hadden voorzeker de menschheid lief met de waarachtigste liefde, en wij moeten hen tellen tot diegenen, welke leefden voor een ideaal van algemeen geluk. En thans strijden de millioenen en millioenen

*) Werken van oude schrijvers, die, als Thomas Morus in zijne « Utopia, » een idealen staat droomden waar de menschen gelijk zijn, en leven in ruim of meer communistische toestanden. (N. v. d. V.)

socialisten, tot welke school zij ook behooren, voor eene toekomst waarin de macht van 't kapitaal gebroken zal liggen, en waarin de menschen zich zonder ironie « gelijken » zullen kunnen noemen.

—

De anarchisten hebben dus hun doel gemeen met veel edelmoedige menschen, tot de meest verschillende godsdiensten, sekten en partijen behoorend, maar zij onderscheiden zich duidelijk door de middelen, die zij gebruiken willen, zooals hun naam het te kennen geeft op de minst twijfelachtige wijze. De verovering der macht, het Staatsbestuur in handen krijgen, was bijna altijd de groote bekommernis der omwentelaars, zelfs van hen die met de reinste inzichten bezield waren. De ontvangen opvoeding verhinderde hen, eene vrije maatschappij zonder regelmatige regeering uit te denken, en zoo ras zij de gehate meesters omver geworpen hadden, haastten zij zich ze door andere meesters te vervangen, bestemd om, volgens de gebruikelijke zegswijze, « 't geluk hunner onderdanen te bewerken. » Gewoonlijk veroorloofde men zich zelfs niet, van vorst of van vorstenhuis te veranderen, zonder reeds op voorhand belofte van gehoorzaamheid te doen aan den toekomstigen vorst : « De koning is gedood ! Leve de Koning ! » riepen de tot in den opstand getrouwe onderdanen.

Zoo was, gedurende eeuwen en eeuwen,onvermijdelijk den loop der geschiedenis. « Hoe zou men zonder meester kunnen leven? « zegden slaven, vrouwen, kinderen, werkers uit steden en velden, en wetens en willens plaatsten zij 't hoofd onder 't juk, gelijk de os die den ploeg trekt. Men herinnere zich de opstandelingen van 1830 in Frankrijk, die « de beste der Republieken " vroegen in den persoon van een nieuwen koning, en de republiekeinen van 1848, die zeer nederig in hunne krotten terugkeerden, na dat ze „ drie maanden ellende ten dienste van het voorloopig bewind " hadden gesteld. Op hetzelfde tijdstip brak eene omwenteling uit in Duitschland, en te Frankfort werd eene volksvergadering gehouden : „ De oude overheid is een kreng ! " schreeuwde een der redenaars. — „ Ja, antwoordde de voorzitter, maar we gaan het doen verrijzen. Wij zullen nieuwe mannen kiezen, die het betrouwen der natie voor het bewind zullen heroveren ! " Komt hier het vers van Victor Hugo niet van pas :

Un vieil instinct humain mène à la turpitude. *

(*) Een oud instinct des menschen drijft hem naar wat schandelijk is.

Onder d t oogpunt vertegenwoordigt de anarchie waarlijk een nieuwere geest. Men kan den vrijzinnigen, haren partijgangers, niet verwijten dat ze slechts trachten zich van eene regeering te ontmaken, om hare plaats in te nemen : « Ga daar weg opdat ik er mij neerzette ! » is een woord dat ze verafschuwen, en op voorhand bedekken zij met schande en misprijzen, — of met hun medelijden, ten minste, — dien hunner welke, verzot op gezag, eensklaps zou willen eene plaats bekleeden, onder voorwendsel van òòk « het geluk zijner medeburgers » uit te maken. Zich steunend op eeuwenlange waarneming leeren de anarchisten, dat de Staat en al wat daarvan afhangt volstrekt niet een afgetrokken wezen is, noch eene wijsgeerige uitdrukking, maar wel eene vereeniging van menschen in een gansch bijzonder midden geplaatst en den invloed van dat midden ondergaande. En deze in uiterlijke waardigheid, in gezag en... bezoldiging boven hunne medeburgers verheven menschen, zijn juist daardoor om zoo te zeggen gedwongen, zich beter en edeler te gelooven dan 't gemeene volk, en toch doen de menigvuldige bekoringen, die hen bestormen, hen bijna noodlottig vallen beneden het algemeene pijl. Juist dat herhalen wij onophoudend aan onze broeder, — vijandelijke broeders soms, — de Staatssocialisten : Voorzichtig voor uwe hoofdmannen en lasthebbers ! Evenals gij zijn ze gewis met de zuiverste inzichten bezield ; zij willen beslist de opheffing van den bijzonderen eigendom en van den tyrannieken Staat ; maar de betrekkingen, de nieuwe gelegenheden vervormen ze allengskens ; hunne zedeleer verandert volgens hunne belangen, en, zich nog immer trouw geloovend aan de zaak hunner lastgevers, worden zij er noodlottig ontrouw aan. Met gezag bekleed zullen zij ook zich bedienen moeten van de werktuigen van dit gezag ; leger, officiëele zedeleeraars, magistraten, gendarmen, policiemannen en mouchards. « Sedert drie duizend jaar heeft de hindousche dichter van het *Maha Bhârata* de ondervinding der eeuwen nopens dat onderwerp uitgedrukt : « Die in een wagen rolt zal nimmer de vriend zijn van die te voet gaat ! »

* * *

In dat opzicht hebben de anarchisten dus de vastste principen : volgens hen kan 't veroveren van het gezag slechts dienen om er den duur van te verlengen en bijgevolg ook de samengaande slavernij. De naam « *anarchisten* », die, alles wel ingezien, slechts eene ontkennende beteekenis heeft, blijft dus niet zonder rede die-

gene, waardoor men ons algemeen aanduidt. Men zou ons *libertairen*» vrijheidslievenden, kunnen noemen en zoo betitelen zich gaarne velen onzer; of « *harmonisten* » om de vrije overeenkomst tusschen de menschen, die volgens ons de toekomstige maatschappij zal beheerschen; maar die benamingen scheiden ons niet duidelijk genoeg af van de andere socialisten. 't Is wel de strijd tegen alle officieele macht. die ons grondig kenmerkt; elke individualiteit schijnt ons het middenpunt van het heelal, en elke heeft evenveel recht op volkomen ontwikkeling, zonder tusschenkomst van eenig gezag, dat ze richt, berispt of bestraft.

***

Gij kent ons ideaal. De eerste vraag, die thans oprijst, is deze: Is dat ideaal waarlijk edel en de opoffering waard van trouwe mannen de schrikkelijk gevaren die alle omwentelingen na zich slepen? Is de anarchistische zedeleer zuiver, en zal de mensch beter zijn in eene op vrijheid berustende maatschappij — als deze gegrondvest wordt — dan in een maatschappij die zich steunt op dë vrees voor het gezag en de wet? « — Ik antwoord in alle verzekering, en ik hoop dat gij aanstonds met mij zult antwoorden: » Ja de anarchistische zedeleer is die welke 't best overeenkomt met de hedendaagsche opvatting der rechtvaardigheid en der welwillendheid.

Gij weet dat de oude zedeleer zich steunde op schrik inboezemen, op « beven », gelijk de Bijbel zegt, en gelijk weinige voorschriften het u geleerd hebben in uwe jonge jaren. « De vreeze Gods is het begin der wijsheid, » zoo was weleer het uitgangspunt van alle opvoeding ; in haar geheel berustte de maatschappij op vreesverwekking. De menschen waren geen burgers, maar « onderdanen » of «lammeren ; » de echtgenooten waren dienstmeiden, de kinderen kleine slaven, waarop de ouders een overblijfsel hadden van 't oude recht van leven en dood. Overal, in alle maatschappelijke betrekkingen, toonden zich de verhoudingen van overheid en ondergeschiktheid ; nog hedendaags, eindelijk, is 't princiep van elken Staat en van al de gedeeltelijke Staten die hem samenstellen, de trapsgewijze rangschikking der menschen, de *hierarchie*, wat wil zeggen de heilige archie, de « gezalfde » overheid, — want zóó is de ware beteekenis van 't woord. En die gezalfd-heilige overheersching behelst gansch eene volgorde van opeengestapelde klassen, waarvan de hoogsten allen recht hebben te bevelen en de laagsten allen voor plicht hebben te gehoorzamen De officieele zedeleer bestaat in zich te buigen voor den overste

in zich trotsch op te richten tegenover den ondergeschikte. Ieder moet, gelijk Janus, twee gezichten hebben, en twee glimlachen : een vleienden, voorkomenden, slaafschen zelfs, en een anderen hoogmoedig en verwaand welwillend. Het gezagsprinciep — zoo noemt men dat ding — eischt dat de overste nimmer ongelijk schijne te hebben, en dat hem 't laatste woord blijve in elke woordenwisseling. Maar vooral moeten zijne bevelen nagekomen worden. Dat vereenvoudigt alles : redeneering, uitleg, twijfel, beraadslaging, redetwisten en nauwgezetheid worden onnoodig... De zaken gaan dan van zelfs, goed of slecht. En als geen meester daar is om te bevelen, heeft men dan geen op voorhand gemaakte formulen, bevelen, reglementen of wetten, eveneens door oppermachtige meesters uitgevaardigd, ofwel door trapsgewijze benoemde wetgevers. Die formulen vervangen de onmiddelijke bevelen, en men volgt ze zonder te zoeken of zij wel overeen komen met de inwendige stem van 't geweten.

Tusschen gelijken is het werk moeielijker maar van hoogere waarde en beteekenis : de waarheid moet streng gezocht worden en de persoonlijke plicht gevonden ; men moet zich zelf leeren kennen, gedurig zijn eigen opvoeding maken, de rechten en belangen der kameraden eerbiedigen. Dan eerst wordt men een waarlijk zedelijk wezen, dan krijgt men 't gevoel zijner verantwoordelijkheid. De zedeleer is geen bevel, waaraan men zich onderwerpt, een woord dat men herhaalt, iets volkomen buiten den mensch ; zij wordt een deel van ons wezen, een uitvloeisel van het leven zelf. Zóó verstaan wij, anarchisten de zedeleer. Hebben wij 't recht niet, ze met voldoening te vergelijken aan die, welke onze voorouders ons hebben nagelaten ?

* * *

Misschien geeft ge mij gelijk ? Maar ook hier spreken velen uwer het woord « droombeeld » uit. Gelukkig reeds dat ge er ten minste een edel droombeeld in ziet ! Maar ik ga verder, en ik bevestig dat ons ideaal, onze opvatting der zedeleer volkomen in overeenstemming met de geschiedenis is, dat zij natuurlijk wordt voorgeroepen door de ontwikkeling der menschheid.

Door den schrik voor 't onbekende vervolgd, zoowel als door 't gevoel hunner onmacht in 't naspeuren der oorzaken, hadden de menschen, door de vurigheid van hun verlangen, één of meer behulpzame godheden geschapen, die ter gelijker tijd hun min of meer vormeloos ideaal vertegenwoordigden en het steunpunt van dien geheimzinnigen zichtbaren en onzichtbaren wereld der om-

ringende dingen. Die schimmen der verbeelding, met almacht bekleed, werden ook in de oogen der menschen 't beginsel van alle rechtvaardigheid en van alle gezag : als hemelsche meesters hadden zij natuurlijk hunne afgezanten op aarde, priesters, raadgevers, veldoversten, voor welke men leerde knielen als voor de vertegenwoordigers van daarboven. Dat was logisch ; maar de mensch duurt langer dan zijn werken, en de goden die hij schiep hebben nooit opgehouden te veranderen, gelijk schaduwbeelden die zich op 't oneindige vertoonen. Eerst zichtbaar, en met geweldige vervaarlijke menschelijke driften bezield, traden ze meer en meer achteruit in een onmetelijke verte ; ze werden eindelijk afgetrokken denkbeelden, overschoone, grootsche gedachten, waaraan men zelfs geen naam meer gaf, en versmolten allengskens met de natuurlijke wereldwetten ; ze maakten weder deel van dat heelal, dat ze, volgens men vroeger geloofde, uit den niet hadden doen oprijzen, en thans bevindt de mensch zich alleen op die aarde, waarboven hij 't reusachtig beeld van God had opgericht.

De gansche opvatting der dingen verandert dus ter zelfder tijd. Als God verdwijnt dan zien ook zij die van hem het verkregen hadden gehoorzaamd te worden, hun geleenden glans verdooven ook zij moeten allengs in de rangen terugkeeren en zich schikken naar hun omgeving zooals ze best kunnen. Men zou heden geen Tamerlan meer vinden, die aan zijn veertig hovelingen zou kunnen bevelen zich van af een toren te werpen, met de volle zekerheid van in 't volgende oogenblik veertig bloedende en verplette lijken beneden te zien liggen. De vrijheid van gedachte heeft van alle menschen anarchisten gemaakt zonder dat ze 't zelf weten. Wie behoudt zich thans geen hoekje in zijn hersenen om te overwegen en na te denken? Maar dat juist de misdaad der misdaden de hoofdzonde die gesymboliseerd wordt door de vrucht van den boom' welke aan de menschen de wetenschap van goed en kwaad veropenbaarde. Van daar de haat voor de wetenschap, dien de kerk immer voedde. Van daar die woede van Napoleon, een hedendaagschen Tamerlan, tegen de » *ideologen* « .

Maar de ideologen zijn gekomen. Ze hebben op de vroegere hersenschimmen geblazen als op een waas, ze hebben het gansche wetenschappelijk werk opnieuw begonnen bij middel van waarneming en proefneming. Een hunner zelfs, nihilist vóór onze eeuw en zoo anarchist mogelijk, in woorden ten minste, begon met uit te vagen al wat hij geleerd had. Er is thans geen geleerde, geen letterkundige die niet zijn eigen meester en voorbeeld wezen wil, de

oorspronkelijke denker zijner eigen gedachte, de zedeleeraar zijner eigen zedeleer. « Wilt gij groot zijn, wordt uit u zelf groot! » zegde Goethe. En trachten de kunstenaars niet de natuur weer te geven zooals zij die zien, zooals zij die voelen en begrijpen? 't Is waar, dat is gewoonlijk wat men zou kunnen noemen « een aristokratische anarchie, » welke slechts vrijheid eischt voor 't uitgelezen volk der Muzenzonen, voor de Parnassusbestijgers. Elk hunner wil vrij denken in 't oneindige zijn ideaal zoeken naar eigen goeddunken, maar beweert nogthans « dat het volk een godsdienst hebben moet! » hij wil leven als onafhankelijk mensch, maar « de gehoorzaamheid is voor de vrouwen gemaakt, » hij wil oorspronkelijke werken scheppen, maar « de lage menigte » moet als eene machine verslaafd blijven aan de vernederende werking der verdeeling van den arbeid! Toch hebben die aristokraten van gedachte en kunstgevoel de kracht niet meer, de groote sluis te sluiten, waardoor de stroom zich uitwerpt. Zijn kunst, letteren en wetenschap anarchistisch geworden, is alle vooruitgang, elke nieuwe schoonheidsvorm 't gevolg der ontluiking van de vrije gedachte, ook in de diepten der maatschappij werkt die gedachte en 't is nu niet meer mogelijk ze in te toomen. 't Is te laat om den zondvloed tegen te houden.

***

Is de vermindering van den eerbied geen zeer bijzonder verschijnsel in de hedendaagsche maatschappij? 'k Heb vroeger in Engeland de menigte bij duizenden zien toeloopen, om de ledige koets van een groot heerschap te beschouwen. Dat zal ik nu niet meer zien. In Indië hielden de parias eerbiedig stil wanneer de voorgeschreven honderd en vijftien stappen hen nog scheidden van den hoogmoedigen brahmane. Sinds men zich in de spoorwegstatiën verdringt is er tusschen hen nog slechts de afsluitingsmuur eener wachtzaal. De voorbeelden van laagheid, van kruiperij ontbreken in de wereld niet, maar toch is er vooruitgang in den zin der gelijkheid. Vooraleer eerbied te betoonen, vraagt men zich somwijlen af, of de mensch, of de instelling wel waarlijk eerbiedwaardig zijn. Men onderzoekt de waarde der individuen, de belangrijkheid hunner werken. 't Geloof in de grootheid is verdwenen; en waar 't geloof niet meer bestaat, daar verdwijnen de instelingen op hunne beurt. De omverwerping van den Staat is natuurlijk het gevolg van uitdooven van den eerbied.

't Werk van onderzoekende kritiek, waaraan de Staat onderworpen wordt, valt ook de maatschappelijke instellingen aan.

Volk gelooft niet meer, 't gelooft volstrekt niet meer aan den heiligen oorsprong van het privaat bezit, voortgebracht, zegden ons de staatshuishoudkundigen, — zij zouden het thans niet meer durven zeggen, — door den persoonlijken arbeid der eigenaars; het weet wel dat het individueele zwoegen nimmer millioen bij millioenen opbrengt, en dat die monsterachtige verrijking altijd het gevolg is van valsche maatschappelijke verhoudingen, die den eenen de vrucht van het werk van duizende anderen toekent; het zal immer 't brood eerbiedigen, dat de werker met hard zwoegen heeft gewonnen, de hut die hij met zijn handen heeft gebouwd, den hof die hij beplant heeft, maar het zal zekerlijk den eerbied verliezen door al de ingebeelde eigendommen, die in de banken door papieren van allen aard vertegenwoordigd worden. Ik twijfel niet dat een dag zal komen, waarop het gerust weer bezit zal nemen van al de vruchten van den gezamentlijken arbeid, van mijnen en landerijen, van fabrieken en kasteelen, van ijzeren wegen, schepen en ladingen. Als de menigte, die « lage » menigte omdat zij onwetend en bijgevolg noodzakelijk laf is, zal opgehouden hebben de benaming te verdienen waarmede men ze beleedigde, als zij in alle zekerheid zal weten dat het inpalmen dier onmetelijke rijkdommen alleenlijk berust op eene papieren veronderstelling, op 't geloof in blauwe briefjes, dan zal de huidige maatschappij vervaarlijk bedreigd zijn! Hoe dom, hoe onzinnig zal onzen nabestaanden het dolle geschreeuw tegen de hernieuwers voorkomen, in tegenwoordigheid dier diepe geleidelijke ontwikkeling, dier onweerstaanbare evolutie welke alle menschelijke breinen ondergaan! Wat baten de vuile woorden, uitgestort door eene drukpers die hare subsidiën en toelagen betalen moet met hare proza; wat baten zelfs de eerlijk tegen ons geuite beleedigingen door diezelfde « heilige maar domme » godsvruchtigen, die hout brachten bij den brandstapel van Jan Huss! De beweging die ons voortsleept is niet door eenige schreeuwers voortgebracht, noch door arme droomers, zij is die der maatschappij zelf in haar geheel. Zij is noodzakelijk geworden door den loop der gedachten, die thans onvermijdelijk en even zoo fataal is als het rollen van aarde en werelden.

***

Een twijfel zou nogthans in de geesten kunnen overblijven, indien de anarchie immer slechts een ideaal gebleven ware, indien zij nooit verwezenlijkt geworden ware, indien nooit een uit zich zelf ontstane organism opgerezen ware, dat vrije krachten de

gezamentlijk arbeidende kameraden, zonder meesters om hen te bevelen, in werking hadde gesteld. Maar die twijfel kan gemakkelijk op zijde gezet worden. Ja, op vrijheid berustende organismen hebben er altijd bestaan; ja, er vormen er zich onophoudend nieuwe, en alle jaren meer en meer, volgens den vooruitgang van den persoonlijken ondernemingsgeest. Ik zou vooreerst meerdere zoogezegd wilde volksstammen kunnen aanhalen, die zelfs heden in volkomen maatschappelijke harmonie leven, zonder dat ze noch opperhoofden, noch wetten, noch gevangenissen, noch openbare macht hebben ; maar ik dring niet aan op die voorbeelden, die nochthans hun belang hebben ; 'k vrees dat men mij de weinige ingewikkeldheid dier primitieve maatschappijen zou opwerpen vergeleken bij onzen hedendaagschen wereld, dat onmetelijk organism waarin zich zooveel andere organismen met oneindige verwikkelingen in vermengen. Laten wij dus die primitieve stammen ter zijde, en houden wij ons slechts bezig met reeds gevormde natiën, die met een volledig politiek en sociaal toestel voorzien zijn.

***

Ik zal er u in den loop der geschiedenis geen enkele toonen kunnen die, ik beken het, zich als zuiver anarchistische maatschappij gevormd hebbe, want allen bevonden zich dan in een staat van gedurigen strijd tusschen de verschillende nog niet verbonden elementen ; maar 't zal gemakkelijk zijn te bestadigen dat elke dier gedeeltelijke, nog niet tot een harmonische geheel versmolten samenlevingen zooveel te voorspoediger was en met zooveel te meer scheppingskracht begaafd, als zij vrijer was, als de persoonlijke waarde van den enkeling er beter erkend werd. Van in de voorhistorische tijden, toen onze samenleving eerst voor kunsten, wetenschappen en nijverheid ontloken, zonder dat geschreven jaarboeken zulks tot ons konden overbrengen, waren al de groote perioden van het leven der volkeren diegene, waarin de menschen, gedurig door omwentelingen ontroerd, het minst te lijden hadden van het lang drukkend juk van een regelmatig Staatsbestuur. De twee groote perioden der menschheid, — groot door hunne ontdekkingen, door het opbloeien der gedachte, door de schoonheid der kunst, waren bewogen en beroerde tijdvakken, eeuwen van « gevaarlijke vrijheid. » Er was « orde » in 't overgroote rijk der Meden en der Perzen, maar niets grootsch ontstond er, terwijl 't republiekeinsche, immer bewogen door onophoudende schokken onzeker Griekenland uit zijnen

schoot deed opstaan, de mannen die ons nu nog inwijden aan al wat schoon en edel is in de huidige beschaving : 't is ons onmogelijk te denken of eenig geestelijk werk te doen, zonder dat ons gegeheugen zich aanstonds die vrije Hellenen herinneren, welke onze voorgangers waren en nog onze voorbeelden zijn. Twee duizend jaar later, na dwingelandijen, na sombere tijden van onderdrukking die nimmer schenen te moeten eindigen, trachtten Italiën, Vlaanderen, Duitschland, gansch het Europa der gemeentenaren weer adem te scheppen; ontelbare omwentelingen schokten den wereld ; Ferrari telde niet min dan zeven duizend zulker schokken voor Italië alleen ; maar ook het vuur der vrije gedachte begon op te blakeren en de menschheid stond weder in vollen bloei : met mannen als Rafaël, da Vinci, Michel-Angelo voelde zij zich ten tweede male jong. Dan komt de groote eeuw der Encyclopedie met de wereldomwentelingen die er uit volgden en de afkondiging der Rechten van den mensch. En beproef, als gij kunt, den vooruitgang op te noemen die gedaan werd sinds dien grooten schok der menschheid. Men mag zich waarlijk afvragen of meer dan de helft der geschiedenis zich niet heeft samengetrokken in deze laatste eeuw. 't Getal menschen is met een half-milliard vergroot ; de handel is meer dan vertienvoudigd, de nijverheid is totaal vervormd en de kunst om de natuurlijke voortbrengsels te vervormen is wonderbaar verrijkt ; nieuwe wetenschappen zijn verschenen, en, wat men ook zegge, een derde tijdperk heeft voor de kunst aanvang genomen : het bewuste wereld-socialism is in al zijne breedheid geboren.

Men voelt zich minstens leven in de eeuw der groote vraagstukken en der groote kampen. Vervang in uwen geest de honderd jaren, die uit de wijsbegeerte der achttiende eeuw gesproten zijn, door een geschiedenislooze periode, waarin drie honderd millioen vreedzame Chineezen onder de voogdijschap van een « Vader des Volks, « van een pleegvorm-tribunaal en van degelijk gediplomeerde mandarijnen geleefd hadden. Verre van te leven gelijk we 't gedaan hebben zouden wij trapsgewijze naar stilstand en dood zijn afgedaald. Opgesloten in 't gevang derInkwisitie kon Galileï slechts dof murmelen: « En toch beweegt ze zich! » maar wij mogen thans, dank aan de omwentelingen, dank aan de gewelddaden der vrije gedachte, wij mogen op daken en openbare plaatsen roepen: « De wereld beweegt zich en zal nooit ophouden zich te bewegen!

***

Buiten die groote beweging, welke allengskens de gansche samenleving vervormt in den zin der vrije gedachte, der vrije zedeleer, der vrije handeling, 't is te zeggen in den zin der anarchie zelf, bestaat er ook een werk van rechtstreeksche proefnemingen, dat zich uit door het stichten van libertaire, op vrijheid gesteunde, en communistische koloniën.

het zijn als zoovele kleine proeven, die men vergelijken kan met de proefnemingen van scheikundigen en ingenieurs in hun laboratorium. Die proeven van model-gemeenten hebben allen het hoofdgebrek, buiten de gewone levensvoorwaarden gedaan te zijn, 't is te zeggen verre van die steden waar de menschen gebrauwd worden, waar de gedachten opschieten en de geesten zich hernieuwen. En toch kan men velen dier ondernemingen aanhalen, die volkomen gelukt zijn, onder andere die van jong Ikarië eene vervorming der kolonie van Cabet, welke haast eene halve eeuw geleden werd gesticht op de grondslagen van een autoritair communism: na veel verhuizen en van hier naar ginder zwerven leeft thans de zuiver anarchistisch geworden groep gemeentenaren zeer zedig in een vlakte van den Iowastaat, nabij de Monnikkenrivier.

***

De anarchistische doenwijze zegepraalt echter gansch in den gewonen loop des levens, en vooral te midden der volksklas, die zeker den vreeselijken strijd voor het bestaan niet zou kunnen volhouden, indien hare leden elkander onderling niet hielpen, alle verschillen en belangs-wedijver vergetend. Als een hunner ziek wordt nemen andere arme lieden zijne kinderen bij hen: hij wordt gevoed, men deelt den mageren voorraad, men tracht zijn werk te doen door dubbel lang te werken. Tusschen geburen ontstaat er een soort van Communism door leening, door het gedurig weg weg en weer gaan van keukengerief en benoodigheden. De ellende vereenigt die ongelukkigen in een broederlijken bond: samen hebben ze honger samen verzadigen zij zich. De anarchistische zedeleer en doenwijze zijn zelfs de regel in burgerbijeenkomsten, waar zij ons, op 't eerste zicht, volkomen afwezig schijnen. Men beelde zich een feest in waar de gastheer of een der uitgenoodigden zich als meester zou aanstellen en zich veroorloven zou, te bevelen of onbescheiden zijne luimen zou willen opdringen! Is dat de dood niet van alle vreugde, ten einde van alle vermaak? Er is slechts blijheid tusschen vrijen en gelijken, tusschen lieden die zich kunnen verlustigen zooals het hun belieft afzonderlijk of

in groepen naar hun dat bevalt, maar die liever samen blijven omdat hun de aldus doorgebrachte uren zoeter schijnen.

Ik zal mij hier veroorloven u eene persoonlijke herinnering aan te halen. Wij vaarden op een dier schoone hedendaagsche schepen, die de waters trotsch doorklieven met eene snelheid van 15 of 20 knoopen per uur, en die eene rechte lijn trekken van werelddeel tot werelddeel, niettegenstaande wind en vloed. De lucht was kalm, zacht was de avond en de sterren begonnen één voor één in den donkeren hemel te flikkeren. Men praatte op het dek, en van wat kon men anders spreken dan van die eeuwige maatschappelijke kwestie, die ons allen omklemt en aan den gorgel nijpt als de spinx van OEdipes?De reaktionnairste van ons groepje werd vinnig bestreden door zijne gezellen, die allen min of meer socialisten waren. Hij richtte zich plots tot den kapitein, het opperhoofd, den meester, hopend in hem een geboren verdediger der goede principiepen te vinden : « Gij beveelt hier. Is uw gezag niet heilig ? Wat zou er van 't schip geworden als uw wil het niet gedurig bestuurde ? » — « Naïve mensch die ge zijt, antwoordde de kapitein ; tusschen ons gezegd, ik beken dat ik gewoonlijk volstrekt tot niets dien. De man aan 't roer houdt het schip in zijne rechte richting ; binnen eenige minuten zal een ander stuurman hem opvolgen, en daarna weer anderen, en wij zullen regelmatig, zonder mijne tusschenkomst, den gewonen weg volgen. Beneden werken stokers en machinisten zonder mijne hulp, zonder mijn raad, en beter dan wanneer ik mij met hun werk zou willen mengen. En al die marswachters, al die matrozen weten ook welke arbeid zij te verrichten hebben, en, bij gelegenheid moet ik slechts mijn klein aandeel werk met het hunne doen overeenstemmen, dat veel zwaarder is, al wordt het ruimder betaald dan het mijne. Zeker, ik heb den naam dat ik het vaartuig bestier. Maar ziet ge niet dat zulks eene hersenschim is ? Daar zijn de kaarten, en niet ik heb ze opgemaakt. Het kompas richt ons, en niet ik vond het uit. Men heeft voor ons het kanaal van de haven gegraven, waarvan wij komen en dat der haven waarheen wij gaan. En 't prachtige schip, dat ter nauwernood zijn geledren doet zuchten onder de drukking der baren, zoo majestatisch wiegelt in de deining en zoo krachtig vooruitschietonder den stoom, dat heb ik niet gebouwd. Wat ben ik hier, in tegenwoordigheid der groote dooden, der uitvinders en geleerden, onze voorgangers, die ons de zeeën leerden oversteken ? We zijn allen hunne medewerkers, wij, mijne kameraden de matrozen, en ook gij, de passagiers, want voor u doorklie

ven wij de baren en in de ure des gevaars rekenen wij op u om ons broederlijk te helpen. Ons werk is tusschen ons allen gemeen, we zijn met elkander solidair ! » — Allen zwegen, en ik nam behoedzaam in den schat van mijn geheugen de woorden op van die kapitein, zooals er weinig worden gevonden.

Dat schip, die drijvende wereld, waar, ten andere, straffen onbekend zijn, draagt alzoo een model-republiek dwars door den Oceaan, trots alle voorrang-chinezerijen. En dat voorbeeld staat niet alleen. Ieder uwer kent, al was het maar bij hooren zeggen, scholen waar de leeraar, spijt alle strengheden van het reglement die nimmer worden toegepast alle leerlingen tot vriend en tot gelukkige medewerkers heeft. Alles werd door de « bevoegde » overheid voorzien om de kleine schelmen te bedwingen, maar hun groote vriend heeft die verzameling dwangmiddelen niet noodig. Hij behandelt de kinderen als menschen en doet een gedurig beroep op hunnen goeden wil, op hun oordeel op hun rechtvaardigheidsgevoel, en allen beantwoorden hem vreugdig. Eene zeer kleine anarchistische, waarlijk menschelijke samenleving is alzoo gevormd, hoewel alles verbonden schijnt om er de ontluiking van te verhinderen : wetten, reglementen, slechte voorbeelden en openbare onzedelijkheid.

***

Anarchistiche groepen rijzen dus gedurig op, niettegenstaande de oude vooroordeelen en de logge drukking der oude zeden. Onze nieuwe wereld verrijst rondom ons gelijk een nieuw plantenrijk ontkiemen zou te midden der puinen en ontbindingen der eeuwen. En die wereld is niet droombeeldig, gelijk men onophouden herhaalt, maar reeds toont zij zich onder duizend vormen : blind is de mensch die niet kan waarnemen wat rond hem geschiedt. Maar bestaat er integendeel eene droombeeldige, onmogelijke samenleving dan is het wel het helsche duivelsrijk waarin wij leven. Gij zult mij laten wedervaren, dat ik geen misbruik heb gemaakt van de nogthans zoo gemakkelijk kritiek van den huidigen wereld, zooals het zoogezegde gezagsprinciep en de vermoede strijd voor het bestaan hem gemaakt hebben. Maar alles wel ingezien als het waar is, volgens de bepaling zelfs, dat eene samenleving eene groepeering van enkelingen is, die bij een komen en zich verstaan tot het gemeene welzijn, dan kan men niet zonder ongerijmdheid zeggen dat de ons omgevende warboel eene samenleving uitmaakt. Volgens zijne verdedigers—

want elke slechte zaak heeft de hare—zou hij voor doel hebben de bevrediging van aller belangen.En is het geen spotternij,in dien wereld der europeesche beschaving eene maatschappij gevestigd te zien met haar onafgebroken reeks inwendige dramas, moorden en zelfmoorden, gewelddaden en neerschietingen in 't groot, met haar verschijnsels van verkwijningen, hongersnood, diefstal, bedrog van alle aard, faillieten en ruineeringen ? Wie onzer zal, bij het verlaten dezer zaal, neven zich de schimmen niet zien van ondeugd en gebrek ? In ons Europa zijn er vijf millioen menschen, die maar op een teeken wachten om andere menschen te dooden, om huizen en oogsten te verbranden tien millioen andere menschen wachten in reserve buiten de kazernen, met de gedachte, 't zelven vernielingswerk, te moeten uitvoeren ; vijf millioen ongelukkigen leven, of minstens, trachten hun ellendig bestaan in de gevangenissen te rekken, omdat ze tot verschillende straffen véroordeeld werden; tien millioen anderen sterven jaarlijks eene vroegtijdige dood, en op 370 millioen menschen leven er 350, om niet te zeggen allen, in rechtmatige onzekerheid en angst voor morgen, want wie onzer kan,niet tegenstaande onmetelijke sociale rijkdommen, bevestigen dat een plotselinge gelukswending hem zijne bezittingen niet zal ontnemen? Dat zijn allen feiten die ons allen, dunkt mij, het vast besluit zouden moeten ingeven, die staat van zaken te veranderen, welke zwanger is van dreigende omwentelingen.

Eens had ik de gelegenheid met een hooggeplaatst ambenaar te spreken, dien de omstandigheden tusschen hen geworpen hadden, welke wetten en straffen afkondigen. « Maar verdedig dan toch uwe samenleving ! zegde ik hem. — Hoe wilt gij dat ik ze verdedige, antwoordde hij, zij is niet te verdedigen ! » — Zij verdedigt zich nogthans, maar met argumenten die geen redenen zijn.

Ten andere, die welke haar aanvallen mogen het doen in volle gerustheid van geweten. Ongetwijfeld zal de gang der vervormingen gewelddaden en omwentelingen na zich slepen, maar is reeds de omgevende wereld iets anders dan gedurig machtstmisbruik dan onophoudende omwenteling ? En wie zullen, in de wisselvalligheden van den maatschappelijken oorlog, de verantwoordelijke mannen zijn? Die welke een tijdvak van rechtvaardigheid en gelijkheid voor allen eischen zonder onderscheid van klassen- of persoonenonderscheid of die welke de afscheidingen behouden willen, en bijgevolg ook den klassenhaat die welke dwangwet-

ten op dwangwetten stapelen, en die alle vraagstukken slechts weten op te lossen door infanterie, cavalerie, artillerie! De geschiedenis laat ons toe in alle zekerheid te bevestigen dat eene politiek van haat immer haat verwekt, noodlottig den algemeenen toestand verergert en zelfs beslisten ondergang veroorzaakt. Hoeveel natien zijn alzoo vergaan, die tevens verdrukkers en verdrukten waren! Zullen wij op onze beurt vergaan? Ik hoop van neen dank aan de anarchistische gedachte, die meer en meer veld wint en de menschelijken ondernemings geest hernieuwt. Zijt gij zelf niet, zoo niet anarchisten, ten minste zeer anarchistische getint? Wie uwer zal zich, in ziel en geweten de meerdere zeggen van zijn buurman, en niet in hem zijn broeder en zijn gelijke erkennen? De zedeleer, die hier zoo dikwijls in min of meer symbolische woorden afgekondigd werd, zal voorzeker eens wezentlijkheid worden. Want wij, anarchisten, weten dat die zedeleer van volmaakte rechtvaardigheid, van vrijheid, van gelijkheid wel degelijk de ware is, en wij leven ze gaarne na, terwijl onze tegenstrevers onzeker zijn. Ze zijn niet zeker van gelijk te hebben; in hun hart zijn ze zelfs overtuigd in hun eigen nadeel te zijn, en op voorhand laten zij aan ons de wereld.

ELISÉE RECLUS.

Drukkerij F. Van Doeselaer, Loosstraat, 9, Antwerpen